

6 Şubat 2023 Depremleri: Yaşadıklarımızın Hiçbiri Tesadüf Değil!

Yusuf Ekici, Ali Kemal Çınar

Giriş

Türkiye'nin birçok coğrafi bölgesi depremsellik açısından risklidir. Tarih boyunca kentlerimiz depremlerden etkilenmiş, büyük yıkımlar yaşanmış, can ve mal kayıpları ile karşılaşmıştır. Ülkemiz, büyük depremlerin gerçekleştiği diğer ülkelerden farklı olarak, önceki depremlerden ders almayan, olası kayıpları önlemek için etkin ve yeterli bir afet yönetimi/planlaması sistemi geliştiremeyen ve kentleşmesini de bu sistemi gözeterek yürütmeyen bir konumdadır.

6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan Kahramanmaraş merkezli depremler, kentlerimizin afetler karşısında ne kadar savunmasız olduğunu bir kez daha güçlü bir şekilde gün yüzüne çıkarmıştır. Türkiye kentleri,

kamu yararı yerine sermayenin talebiyle yürütülen planlama süreçleri, bilimsel bilginin yok sayıldığı yasal düzenlemeler, mevcut yasal düzenlemeye dahi uyulmayan denetimsiz bir sektör, finansal teşvikler, “sosyal konut” kampanyaları, imar afları/barışı vd. işlemler aracılığıyla konutun bir yatırım aracına dönüşmesi sonucunda nüfus ve yapı yoğunluğunun oldukça yüksek; buna karşın sosyal ve teknik altyapı alanlarının ise yetersiz olduğu bir dokuya sahiptir. Bu haliyle afet riskleri değerlendirilmeden kontrolsüzce ilerleyen şehircilik faaliyetlerinin kopyalarını birçok kentimizde görmek mümkündür. Dolayısıyla yalnız yapı kusurları değil, yer seçimi ve plan kararlarındaki yanlışlar da yaşanan afetlerin boyutlarını artırmaktadır. Özellikle merkezi yönetim eliyle ortaya konan “çözümler” ise, serbest

piyasanın karlılığını önceleyen, mühendislik, mimarlık ve şehir planlama disiplinlerinin gerekliliklerini külfet olarak algılayan bir yaklaşım öngördüğünden, vatandaşların kendi kaderine terk edilmesine ve yeni felaketler karşısında kentlerimizin kırılgan bir yapıya sahip olmasına neden olmaktadır¹.

Afetin felakete dönüşmesinin kökeni, Türkiye'deki yapı, özellikle de konut üretiminin serbest piyasanın egemenliğine bırakılmasına dayanır. Bu nedenle halkımızın sağlığı ve can güvenliği için kamucu/toplumcu bir kent planlama yaklaşımının yeniden tesis edilmesi bir zorunluluk olup afet ve diğer kentsel risklerin yüksek olduğu yerlerin belirlenmesi, kentin dirençliliğini artırmaya yönelik risk analizi ve sakınım planlaması çalışmalarına başlanması ve bu yöndeki süreçlerin çok disiplinli ve kapsamlı olarak ele alınması önemli bir gerekliliktir.

6 Şubat 2023 Depremleri

Afet ve Acil Durum Başkanlığı (AFAD, 2023)

¹ Kapitalist gerçekliği dikkate almadan yaşadığımız afetlere yönelik yapılan değerlendirmelere ilişkin “Deprem, bilim ve Şengörgillerin ‘cehaleti’” başlıklı eleştirel yazı için bkz <https://www.evrensel.net/haber/482467/deprem-bilim-ve-sengorgillerin-cehaleti> Erişim Tarihi: 19.03.2023.

Şekil 1. Depremden etkilenen bölge haritası (Yazarlar tarafından üretilmiştir)

kayıtlarına göre, 06 Şubat 2023 tarihinde Pazarcık (Kahramanmaraş) dolayında yerel saat ile 04.17’de aletsel büyüklüğü $M_w=7,7$ olarak kaydedilen yıkıcı bir deprem meydana gelmiştir. Bu depremden yaklaşık 9 saat sonra Elbistan (Kahramanmaraş) dolayında yerel saat ile 13.24’te aletsel büyüklüğü $M_w=7,6$ olarak kaydedilen ikinci bir yıkıcı deprem meydana gelmiştir. Her iki deprem, Kahramanmaraş, Hatay, Adıyaman, Gaziantep, Malatya, Kilis, Diyarbakır, Adana, Osmaniye, Şanlıurfa ve Elazığ’da çok şiddetli hissedilmiş, can kayıpları, yaralanmalar ve ağır hasarla neden olmuştur. Depremler, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 11 ili içine alan 108.812 km²’lik bir alanda etkili olmuş ve ülke tarihinde yaşanmış en yıkıcı deprem fırtınası olarak kayıtlara geçmiştir (Şekil 1).

Ana şoktan, yazının hazırlandığı tarihe kadar geçen zamanda, değişen büyüklüklerde binlerce artçı

Şekil 2. Kahramanmaraş il merkezi: deprem öncesi (solda) ve sonrası (sağda), (HGM Atlas, 2023)

deprem kaydedilmiş olup, can kaybının 50.000'i, yaralı sayısının ise 100.000'i aştığı bilinmektedir²³. Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü'nün HGM Atlas web sitesi menüsünden paylaşmış olduğu ortofoto haritalarda yıkımın büyüklüğü ve bölgesel düzeydeki etkileri gözler önüne serilmiştir⁴.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından yapılan 11.03.2023 tarihli açıklamada; hasar tespit çalışmalarının %90 oranında tamamlandığı, yapılan çalışmalar kapsamında 11 ilde, 5 milyon 4 bin bağımsız bölümün incelendiği, 821 bin 302 bağımsız bölümü kapsayan 279 bin binanın acil yıkılacak, ağır hasarlı, yıkık veya orta hasarlı olduğu belirtilmektedir⁵.

Asrın İhmali mi? Asrın Felaketi mi?

Ülkemizde uygulanan kentsel politikalar sonucunda yaşadığımız son deprem ne yazık ki felakete dönüşmüştür. Bu felakete giden yolda, devletin tüm kademelerinde sistematik bir şekilde bilimle inatlaşan ve sermaye karını önceleyen bakış açısıyla hazırlanan mevzuatsal düzenlemeler, bu

2 <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/kahramanmaras-merkezli-depremlerde-can-kaybi-49-bin-589a-yuksel-di-2062445> Erişim Tarihi: 20.03.2023.

3 <https://www.birgun.net/haber/afad-acikladi-depremlerde-can-kaybi-50-bini-asti-425504> Erişim Tarihi: 20.03.2023.

4 Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü tarafından deprem sonrası paylaşılan ortofoto görüntüleri için bkzn <https://atlas.harita.gov.tr>

5 “Bakan Kurum: 11 ilimizde 279 Bin Binanın Acil Yıkılacak, Ağır Hasarlı, Yıkık veya Orta Hasarlı Olduğunun Tespitini Yaptık” <https://csb.gov.tr/bakan-kurum-11-ilimizde-279-bin-binanin-acil-yikilacak-agir-hasarli-yikik-veya-orta-hasarli-oldugunun-tespitini-yaptik-bakanlik-faaliyetleri-38479> Erişim Tarihi: 19.03.2023.

düzenlemelerin dahi hayata geçirilmesi yönünde gerçek bir irade koymayan denetimsizlik geleneği ancak ve ancak asrın ihmali olarak tanımlanabilir. Kentlerimizin afetler karşısında savunmasız kalmasına sebep olan düzenlemeler ve kamu kaynaklarının toplumun ortak yararını gözetmeyen kullanım biçimine ilişkin bazı hususları şu şekilde sıralanabilir:

- 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkındaki Kanun, 17 Ağustos 1999 tarihinde yine büyük bir felakete dönüşen deprem sonrasında hazırlanarak, 13/7/2001 tarih, 24461 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Bu Kanunun “Amaç” kısmında, kentlerimizde inşa edilecek yapıların “...can ve mal güvenliğini teminen, imar plânına, fen, sanat ve sağlık kurallarına, standartlara uygun kaliteli yapı yapılması için proje ve yapı denetimini sağlamak ve yapı denetimine ilişkin usul ve esasları düzenlemek...” hükmü düzenlenmiştir.
- 6 Şubat 2023 tarihinde yaşadığımız depremler, Kanunda ifade edilen amaçların yerine getirilmediğini/getirilemediğini bizlere ne yazık ki en acı şekilde göstermiştir. Kanunun yürürlüğe konuluş amacı her ne kadar can ve mal güvenliğini sağlamak olsa da, yapıların denetimi konusunda olası her aksaklıktan mühendis ve mimarları sorumlu tutması, denetim konusunu kamu güvenliğini ilgilendiren kamusal bir görev

olarak tanımlamak yerine bir kaynak yaratma aracı olarak görmesi, meslek odalarını devre dışı bırakması gibi nedenlerle yetersiz ve problemli bir içeriğe sahip olduğu yönünde TMMOB tarafından sıkça eleştirilmiştir⁶.

- 3194 sayılı İmar Kanununda 2013 yılında “(Ek: 12/7/2013-6495/73 md.) *Harita, plan, etüt ve projeler; idare ve ilgili kanunlarında açıkça belirtilen yetkili kuruluşlar dışında meslek odaları dahil başka bir kurum veya kuruluşun vize veya onayına tabi tutulamaz, tutulması istenemez. Vize veya onay yaptırılmaması ve benzeri nedenlerle müellifler veya bunlara ait kuruluşların büro tescilleri iptal edilemez veya yenilenmesi hiçbir şekilde geciktirilemez. Müelliflerden bu hükmü ortadan kaldıracak şekilde taahhütname talep edilemez.*” şeklinde yapılan değişiklik ile meslek odalarının mesleki denetim yetkisi kısıtlanmıştır. Bu değişiklik, sermayenin talepleri doğrultusunda yapılan iş ve işlemlerin hızlı bir şekilde hayata geçirilmesi ve bu süreçte herhangi bir zaman kaybı veya engellemeye uğramaması için yapılmıştır. Çünkü TMMOB’a bağlı meslek odaları tarafından yapılan denetimler, bizzat sermaye ve siyasiler tarafından “akıl dışı” engel olarak tanımlanmakta olup bir kısım

6 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkındaki Kanuna ilişkin TMMOB tarafından hazırlanan 20 Aralık 2018 tarihli Yapı Denetim Raporu için bkz https://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/yapidenetim_0.pdf Erişim Tarihi: 15.03.2023.

basın çevreleri tarafından da yapılan bu düzenlemeler, “*Mimar ve mühendis vesayeti bitti*” şeklinde halka aktarılmıştır.⁷

- Ülkemizde; mühendislik ve mimarlık hizmeti almamış, yürürlükteki imar mevzuatı ve plan kararlarına aykırı yapılar, cumhuriyet tarihi boyunca çıkarılan imar afları aracılığıyla “yasal” hale getirilmiştir. Bu düzenlemeler, genellikle seçim öncesi gündeme getirilerek sağlıksız ve güvensiz yapılarda oturan yurttaşlara “güvence verme”, kamu arazilerinde sermaye çevrelerince hukuka aykırı işlemleri “yasal” hale dönüştürme ve kaynak yaratmak amacıyla, “seçim yatırımı” anlayışıyla ortaya konulmuştur. Örneğin 2018 yılında 3194 sayılı İmar Kanununda yapılan düzenleme ile ÇŞB Bakanı Murat Kurum tarafından, ülke genelinde yaklaşık 10 milyon kaçak yapının imar affından faydalandığı açıklanmıştır. Ayrıca sadece İzmir’de yaklaşık 812.000 başvuru bulunduğu, 6 Şubat Depremlerinin etkilediği 10 ilde ise 294.166 adet başvuru yapıldığı yönündeki

7 Yeni Şafak gazetesi meslek odalarının mesleki denetim yetkisini kısıtlayan düzenlemeyi “Mimar ve mühendis vesayeti bitti” başlığıyla duyurmuştu. <https://www.yenisafak.com/gundem/mimar-ve-muhen-dis-vesayeti-bitti-541451> Erişim tarihi: 15.03.2023.

haberler basına yansımıştır.^{8,9,10} Söz konusu yasal düzenlemeler sonucunda vatandaşların sağlıksız ve güvensiz yapılarda yaşaması teşvik edilmekle birlikte, düzenlemeye eklenen “*Yapının depreme dayanıklılığı hususu malikin sorumluluğundadır.*” şeklindeki hüküm ile devlet, vatandaşın göreceği zarardan doğacak sorumluluktan kaçınmıştır. Son yaşadığımız depremlerden de anladığımız üzere; tüm bu yapıların olası bir depremde can güvenliğimiz açısından son derece tehlikeli sonuçlara yol açacağını, devletin ise bahsettiğimiz mevzuat sayesinde ortaya çıkacak zararlardan sorumlu tutulamayacağını öngörmek çok zor değildir. Kaldı ki, T.C Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından yayımlanan 17.03.2023 tarihli 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu’nda (sf.134) “*Yapı stokunun dayanıklılığı için başta deprem bölgesi olmak üzere ülke genelinde yapı kayıt belgesi*

8 BAKAN KURUM: ‘İMAR BARIŞI’NDA SÜRE 6 AY UZATILDI” <https://www.csb.gov.tr/bakan-kurum-imar-barisi-nda-sure-6-ay-uzatildi-bakanlik-faaliyetleri-25405>. Erişim Tarihi: 15.03.2023

9 İzmir’de 811 bin kaçak ‘İmar Barışı’yla yasal hale geldi <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/izmir-de-811-bin-kacak-yapi-imar-barisi-yla-yasal-hale-geldi-6105661/> Erişim Tarihi: 15.03.2023

10 ‘İmar affı’ verileri: Depremin vurduğu 10 ilde 294 bin güvencesiz konut yasal koruma altına alınmış! <https://www.birgun.net/haber/imar-affi-verileri-depremin-vurdugu-10-ilde-294-bin-guvencesiz-konut-yasal-koruma-altina-alinmis-420964> Erişim Tarihi: 15.03.2023

alan yapıların risk durumu sorgulanmalıdır. Kaçak yapıların tespiti gerçekleştirilmeli, kaçak yapılara yönelik yaptırımlar (alınıp, satılmasının yasaklanması vb.) güçlendirilmeli ve kaçak yapı sayısının artışı önlenmelidir.”¹¹ şeklinde yer alan tespit ile, çıkarılan imar aflarının ne kadar hatalı olduğu kabul edilmektedir.

- 2001 yılında ‘Türkiye’nin yaşamış olduğu ekonomik kriz sonrası inşaata dayalı ekonomik büyüme politikası, konutun bir yatırım aracına dönüşmesine, barınma krizinin derinleşmesine neden olmuştur. Özellikle bu dönemde Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) eliyle yürütülen “konut politikası”, vatandaşların barınma sorununu çözmeye değil, onları ev sahibi yapmaya çalışarak tamamen bir piyasa aygıtı gibi sürece dahil olmaktadır.¹² TOKİ tarafından 2001 yılından itibaren üretilen konutların büyük bir çoğunluğunun üst ölçekli plan kararlarına aykırı, yerleşim alanları sınırları ile kopuk ve kentin saçaklanmasına neden olacak şekilde hazine mülkiyetinde yer

alan korunması gereken tarım, ağaçlandırılacak alan vb. kullanım alanlarında yer seçmektedir¹³. Kentlerimizde yer alan yapı stoğunun çok büyük bir kısmının depreme dayanıklı olmadığı ve bu yapıların dönüştürülmesi ihtiyacı ortada iken TOKİ tarafından da üretilen konutlardan da görüleceği üzere kamu kaynaklarının halkın yararı için kullanılmadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Oysa mevcut yerleşimler dışında üretilen bu konutlar yerine sağlıklı ve güvensiz yapı stokları dönüştürülseydi son yaşadığımız depremde yaşanan can kayıpları bu düzeyde olmayacağı anlaşılmaktadır.

17.8.1999 tarihinde yaşanan ve ülkemizde yine felakete neden olan “Büyük Marmara Depremi” nedeniyle açılan bir davada Danıştay 11. Daire Başkanlığının 29.06.2007 tarihli ve 2005/1353 E., 2007/6248 K. sayılı kararında özetle; kamunun deprem öncesi sorumluluklarını yerine getirip getirmeden depremin mücbir sebep olarak değerlendirmesinin hatalı olduğu belirtilerek öncelikle kamunun “... yapının üzerinde bulunduğu

11 T.C Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından yayımlanan 17.03.2023 tarihli 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu için bkz <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaraş-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf> Erişim Tarihi: 20.03.2023.

12 Konut bolluğunda barınma sorunu/Osman Balaban <https://fikirturu.com/toplum/konut-bollugunda-barinma-sorunu/> Erişim Tarihi :15.03.2023.

13 TOKİ web sitesinde “Konut Programı” menüsü altında yer alan başlıklarda yer alan fotoğraflardan da anlaşılacağı üzere mevcut yapı stoklarını dönüştürmek yerine ağırlıklı olarak yeni yapı çevrelerin oluşturulduğu görülmektedir. <https://a.toki.gov.tr/sosyal-konutlar> Erişim Tarihi: 15.03.2023.

zeminin özelliği, zemin durumuna göre depreme dayanıklılığının kontrolü, yapı kullanma izni bulunup bulunmadığı, imar planları ve inşaat ruhsatlarının hangi idarelerce yapıldığı ve verildiği, yapıların imar açısından denetlenmesi, afete uğramış ve uğrayabilecek bölgeler ile yapı ve ikamet için yasaklanmış afet bölgelerinin tespit ve ilan edilip edilmediği, afet bölgelerinde yapılacak yapılarla ilgili kuralları, yapı tekniklerini, projelendirme esaslarını, ülkenin deprem haritalarını hazırlamak konusunda idarelerin üzerlerine düşen görev ve yetkileri yerine getirip getirmediği, denetim ve kontrol görevlerini yapıp yapmadığı hususları ayrı ayrı irdelenmeli ve idarece gerekli önlemlerin alınıp alınmadığı belirlenmeli ve bunun sonucuna göre; idarenin belli bir hareket tarzı izleyip izlemediği veya hareketsiz kalıp kalmadığı”nın tespit etmesi gerektiği vurgulanmıştır. Söz konusu karardan da görüleceği üzere idarenin sağlıklı ve güvenli yapıli çevre üretimindeki sorumluluğunu eksiksiz bir şekilde yerine getirilmesi gerekmektedir.

Depremi yarattığı can ve mal kayıpları esasen önlenabilir veya azaltılabilir. Hem afet öncesinde hazırlıklı olunması ve risklerin azaltılması hem de afet sonrasında gerçekleşebilecek maddi zararın onarımı, ancak devletin şehircilik faaliyetlerini afet

riskini göz önünde bulundurarak planlı şekilde yürütmesi ile mümkün olabilir¹⁴. Binaların yer seçiminde, üretiminde, kullanımında ve denetimi hususunda devletin aktif rol alması ve zararların sorumlusu olduğunun bilinciyle politika üretmesi gerekmektedir.

Söz konusu mahkeme kararı ve yukarıda ifade edilen örneklerden de açıkça anlaşılacağı üzere; deprem dediğimiz doğa olayını “asrın felaketi” olarak tanımlamadan önce, kamu idaresinin kentlerimizi afetler karşısında dirençli, vatandaşların sağlıklı ve güvenli konutlarda yaşamasını tesis edecek şehircilik faaliyetlerini hayata geçirip/geçirmediği sorusunun cevabı büyük önem taşımaktadır. Bu cevap yaşanan doğa olayının “asrın felaketi mi?” yoksa “asrın ihmali mi?” olduğunu ortaya çıkaracaktır. Bu yazının hazırlandığı tarihlerde Adıyaman ve Şanlıurfa’da yağın yağmur sonucunda geçici barınma alanlarını su basması ve can kayıplarının yaşanması, tüm bu yaşananların temelinde bilimsel bilginin dikkate

14 Gazeteci Bahadır Özgür ile yapılan röportajda, kentlerimizin yeniden üretim sürecindeki temel motivasyonunun kar olgusu olduğu ifade ediliyor. Röportaj için bkz <https://nehna.org/ozgur-antakyayi-bir-sorun-olarak-goren-bir-bakis-vardi-depremde-ihmal-edilmesi-tesaduf-degil/> Erişim tarihi: 19.03.2023.

alınmadığını göstermiştir.¹⁵ İşte tam da bu yüzden yaşananları “asrın felaketi” olarak tanımlamanın gerçekliği bulunmamaktadır.

Yıkılan Kentleri Yeniden İnşa Etmek İçin Ne Yapmalı?

Gerçekleşen depremler, kent planlamasının, mimarlık ve mühendislik disiplinlerinin önemini bir kez daha gözler önüne sermiş; yaşanan can ve mal kayıpları, sağlıklı ve güvenli konut hakkını yeniden gündeme getirmiştir. Yeterli analiz ve değerlendirmelerden uzak planlama yaklaşımlarına prim verildiğinde, gayrimenkul rantı her şeyin üstünde tutulduğunda, kentler afetler karşısında savunmasız kalırlar. Yaşanan son depremler, kentlerimizin afetler karşısında ne kadar kırılgan olduğunu göstermiş, kentlerin geçmişten bugüne bilimin değil, sermayenin talep ve beklentileri doğrultusunda “planlanması” sonucunda karşılaşılabilecek zararın boyutlarını ortaya çıkarmıştır.

Söz konusu süreç:

1. Yalnız yapı kusurlarının değil, yer seçimi ve plan kararlarındaki yanlışların da felakete

15 TMMOB Şehir Plancıları Odası tarafından deprem sonrası ihtiyaç duyulan geçici barınma alanlarının yer seçimi ve planlama süreçlerinde uyulması gereken temel kriterlerin yer aldığı rehber 11.02.2023 tarihinde kamuoyuyla paylaşıldı. Bahsi geçen kriterlere uyulmadan yer seçimi yapılan geçici barınma alanları 15-16.03.2023 tarihlerde deprem bölgesinde etkili olan sağanaktan olumsuz etkilenmiştir. <https://www.spo.org.tr/detay.php?sube=0&tip=2&kod=12183> Erişim Tarihi: 15.03.2023.

davetiye çıkardığını,

2. Eksik/hatalı planlama süreçleriyle üretilen imar planlarının kentleri savunmasız kıldığını,
3. Kent merkezlerinde, belirli nüfus ve yapı yoğunluk değerlerinin aşılmaması gerektiğini,
4. Ulaşım altyapısının ve özel araç sahipliğinin yeniden ele alınması gerektiğini,
5. Afet sonrası acil toplanma ve geçici barınma alanlarının yetersizliğini, var olanların uluslararası standartları sağlamadığını ve yeni zararlar açık olduğunu,
6. İmar affının sonuçlarının kentler için bir tehdit olduğunu,
7. Konutu bir yatırım aracına dönüştüren tüm iş ve işlemlerden vazgeçilmesi, barınmanın bir insan hakkı olduğundan hareketle herkes için sağlıklı ve güvenli bir şekilde sağlanması gerektiğini ortaya çıkarmıştır.

6 Şubat 2023 Depremlerinin yarattığı yıkımın büyüklüğü nedeniyle oluşan enkazı kaldırmak ve kentleri yeniden inşaa etmek için bilimsel bilgiler doğrultusunda şehircilik faaliyetlerinin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Yaşanan depremlerin kimi bölgelerde metrelerce yer değişikliği yaratması¹⁶

16 Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası tarafından 6 Şubat Depremleri sonrasında hazırlanan “6 ŞUBAT “DEPREMLERİ HKMO JEODEZİK DEĞERLENDİRME VE TEKNİK İNCELEME RAPORU” için tıklayınız <https://www.hkmo.org.tr/genel-merkez/haberler/detay/101851> Erişim Tarihi: 15.03.2023.

nedeniyle, bölgeye ilişkin var olan halihazır haritalar, mülkiyet deseni, jeolojik-jeoteknik veya mikro bölgeleme etüt raporları, diri fay hatları gibi tüm verilerin kapsamlı bir sorgulamaya tabi tutulması ve sonrasında bu bölgelere ilişkin ilgili tüm verilerin yapılacak çalışmalarla yeniden elde edilmesi temel bir zorunluluktur.

Yaşanan yıkım sonrası kentlerimizin yeniden inşası sürecinde bilim, teknik ve kamu yararı perspektifiyle kentte yer alacak konut, ticaret, sanayi, kamusal alanlar, tarım, orman, mera vb. tüm kullanımların birbiriyle bir bütünlük içerisinde ilişkilendiği bir sürecin işletilmesi yaşamsal bir zorunluluktur. Bahsi geçen tüm öğeleri sorunsuz bir şekilde işlemlerini sağlayacak temel mekanizma ise şehir planlaması disiplini. Süreç bu aşamada iken 24.02.2023 tarihli ve 32114 sayılı ile Resmi Gazetede yayımlanan 126 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile depremin etkilediği kentlerde yerleşme ve yapılaşmaya ilişkin hususlar belirlenmiştir¹⁷. Söz konusu kararname ile yer seçimi, mülkiyet hakları, ihale yöntemi, kaynak transferi konusunda merkezi kurumlara çok sayıda yetki, muafiyet ve ayrıcalık tanımlanmıştır. Üstelik tüm bunların gerçekleşmesi

17 24.02.2023 tarihli ve 32114 sayılı ile Resmi Gazetede yayımlanan 126 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine ilişkin TMMOB Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesinin değerlendirmesi için bkz <https://haber.sol.org.tr/haber/deprem-bolgesini-talana-acan-kararname-mute-ahhitlere-sinirsiz-kaynak-plansiz-insaat-367136> Erişim Tarihi: 17.03.2022.

için İmar Kanunu, Kamu İhale Kanunu, Mera Kanunu, Orman Kanunu, Kadastro Kanunu, Kamulaştırma Kanunu, Turizm Kanunu ve Çevre Kanununda yer alan çok sayıda hüküm devre dışı bırakılmıştır. Kentlerimizin inşası sürecinde planlamaya en çok ihtiyaç duyulduğu böylesi bir dönemde imar mevzuatının, imar planına altlık teşkil edecek tüm bilimsel çalışmaların (analiz, sentez, kurum/kuruluş görüşleri vb.), yöre halkının katılım ve itiraz imkânlarının ortadan kaldırıldığı görülmektedir. Yapılan düzenlemeden de anlaşılacağı üzere planlamanın zaman kaybı olarak görüldüğü açıktır. Ancak bu durumun yeniden inşa edilen kentlerimizi gelecekte başka afetlerle baş başa bırakacağı unutulmamalıdır¹⁸

Yaşanan her afet sonrası karar vericilerin yapılmış hatalardan ders çıkartması gerekirken, depremden kısa bir süre sonra 126 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararname ile en çok ihtiyaç duyulduğu dönemde şehir planlama disiplininin tamamen devre dışı bırakılarak korunması gereken tarım, orman ve mera alanlarında bilimsel dayanaktan yoksun bir şekilde yapılaşmanın önü açılmıştır. Şehircilik faaliyetlerinin kamu ve toplum yararı

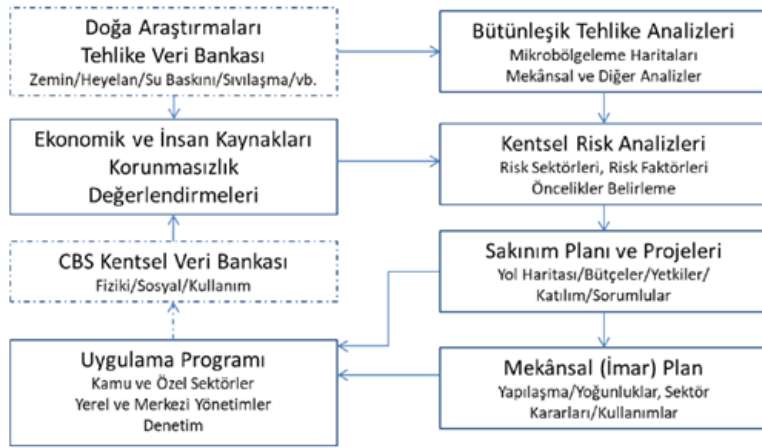
18 24.02.2023 tarihli ve 32114 sayılı ile Resmi Gazetede yayımlanan 126 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine ilişkin TMMOB Şehir Plancıları Odası tarafından 24.02.2023 tarihinde yapılan “İLGİLİ KURUMLARA DEĞİL; HALKIMIZA SESLENİYORUZ: Geleceğimizin de yıkıma uğramaması için bu akıl dışılığı hep birlikte durduralım!” başlıklı açıklama için bkz. <https://www.spo.org.tr/detay.php?sube=0&tip=3&kod=12211> Erişim Tarihi: 15.03.2023.

hedefinden uzaklaştığı her düzlemde, kentsel alanın yaşanabilirliği zayıflamakta ve kentler afetler karşısında savunmasız kalmaktadır. Tüm bu süreçlerin kentlerimizde gelecekte yaşanması muhtemel afetlerin felaketlere dönüşmesine neden olacağını ifade etmek, bir zorunluluk olarak önümüzde durmaktadır.

Sonuç Olarak

Türkiye, sahip olduğu coğrafi konum ve jeolojik yapısı itibarıyla deprem kuşağında yer almaktadır. Sadece Cumhuriyet tarihi boyunca bile çok sayıda deprem yaşanmış ve acı sonuçlara neden olmuştur. Tüm bu yaşanan depremlere rağmen ülkemizde, bilimsel verileri dikkate alarak şehircilik faaliyetlerini buna göre düzenlemek ve kamu yararını gözetmek yerine tamamen piyasa odaklı düzenlemelerin hayata geçirilmesi, yaşanan afetlerin felaketlere dönüşmesine neden olmaktadır. Oysa dünyanın pek çok yerinde bilimsel veriler doğrultusunda hayata geçirilen kentsel politikalar sayesinde aynı veya daha yüksek şiddetteki depremler ve diğer olası doğal afetler, daha az can kaybı ve zarar ile atlatılabilmektedir. Son yaşadığımız depremler, devletin şehircilik faaliyetlerini deprem ve diğer afet risklerini göz önünde bulundurarak planlı şekilde yürütmesi, binaların yer seçiminde, üretiminde ve

denetiminde aktif rol alması gerektiğini göstermiştir. Türkiye’de kentleşme süreçlerinde sermaye birikiminin hızlandırılması amacıyla kamunun planlama konusundaki yetkilerinin piyasa lehine düzenlenmesi ve kamusal denetim süreçlerinin zayıflatılması bugün yaşanan tablonun önemli nedenlerinden birini oluşturmaktadır. 1999 Marmara, 2020 Ege Denizi ve 6 Şubat 2023 depremlerinin ortak özelliği, sadece köy, kasaba, küçük ilçe gibi yerleri değil; bölgelerinin “gelişmiş” sayılan yörelerini, toplumun “orta sınıflarının” yaşadığı yerleri de vurması olmuştur. Depremlerde can kayıplarının, yıkımların ve hasarlı binaların yoğunlaştığı bölgelerin arasında kentin planlı gelişen kesimlerinin, yeni ruhsatlı yapılarının olması çarpıcıdır. Bu durum, bölgenin yer seçim kriterlerini şehir planlaması açısından; yerbilimsel ve yapısal özelliklerini ise mühendislik/mimarlık hizmetleri açısından tartışma konusu haline getirmiştir. Bunun yanında aynı bölgede benzer yapılaşma haklarına sahip bazı binaların yapısal hasar almaması, hasar alan binaların ilgili tarihteki deprem yönetmeliğinde öngörülen usul ve esaslara göre projelendirilip imal edilmediğini ve bu durumun da kanunen denetim yetkisini elinde bulunduran kamu idaresinin görevini yerine getirmemesinden doğduğunu ortaya çıkarmıştır.

Şekil 3. Kentsel sakınım planlaması (Balamir, 2018, sf. 239)

Deprem sonrası merkezi ve yerel yönetimlerin barınmaya ilişkin sunmuş olduğu «çözüm önerileri» kentimizi bütünlüklü bir şekilde dikkate almayan, birbirleriyle çelişkili, şehircilik ilkeleri, planlama esasları ve kamu yararını yok sayan yaklaşımlardır. Barınma sorununun, salt serbest piyasanın dinamikleriyle ve bütünlüklü kentsel politikalar hayata geçirilmeden çözümlenmesi mümkün değildir. Depremde de etkisiyle mevcut durumda var olan konut krizi daha da derinleşecek olup bu krizin temelinde, konutun temel barınma ihtiyacını karşılamaktan ziyade, yatırım aracına dönüştürülmesi yer almaktadır. Bu krizin çözümü konusunda devletin kamucu bir yaklaşım ile müdahale etmesini sağlayacak vergilendirme düzenlemesi, kredi teşviklerinin kısıtlanması, kamu mülklerinin satışının yasaklanması gibi çok sayıda uygulama aracının ivedilikle hayata geçirilmesi

gerekmektedir.¹⁹ Konutun barınma hakkı yerine yatırım aracı olarak değerlendirilmesinin önüne geçilmediği durumda kentlerin afetler karşısında daha kırılgan bir yapıya sahip olacağı unutulmamalıdır. Yukarıda tarif edilmeye çalışılan unsurlar doğrultusunda uzun vadeli stratejiler şu şekilde sıralanabilir:

- Kamu kaynakları halkın ortak yararı için kullanılmalı,
- Konutu yatırım aracına çeviren tüm iş ve işlemlerden vazgeçilmeli, bu yönde gerekli tüm yasal ve yönetsel düzenlemeler ivedilikle hayata geçirilmeli,
- Bölgelerin Çevre Düzeni Planı/Nazım İmar Planları hazırlanmalı ve bu planların kararlarına, nüfus yoğunluk kriterlerine uygun hareket edilmeli,
- İmar planına esas mülkiyet, halihazır harita, jeolojik-jeoteknik ve mikrobölgeleme etütleri kent bütününde hazırlanmalı,
- Afet ve kentsel risk analizleri yapılarak (öncelikli olarak kent merkezlerinde) risklerin yüksek olduğu yerler tespit edilmeli

¹⁹ “Barınma krizi serbest piyasanın dinamikleriyle çözülmez”/ Yusuf Ekici
<https://www.gazeteduvar.com.tr/barinma-kri-zi-serbest-piyasanin-dinamikleriyle-cozulmez-haber-1578592> Erişim Tarihi: 15.03.2023.

ve sakınım planlaması çalışmaları yapılmalı,

- “Kentsel sakınım planlaması» yalnızca fiziki düzenlemelerle sınırlı olarak değil, sosyal, finansal, yönetsel bir kapsama sahip olarak düşünülmeli ve imar planlaması pratiğinin kullanıldığı bilgi ve yöntemlerin ötesinde, katılımcı süreçler işletilmeli (Şekil 3),
- Mevcut yapı stoğu ile ilgili risk analizi ve tespitleri yapılmalı,
- Afet ve diğer kentsel riskler için yapılmış risk azaltıcı önlem ve tedbirler plan kararına dönüştürülmeli,
- Kentsel dönüşüm odaklı ele alınacak alt ölçekli imar planlarında, sosyal, fiziksel, ekonomik ve yönetsel yapı özellikle dikkate alınmalı, hak sahiplerinin bölgede yaşamını devam ettirebilmesine olanak sağlanmalı,
- Geçmişte şehircilik ilkeleri, planlama esaslarına aykırı yapılmış bütün iş ve işlemler iptal edilmelidir.

Sonuç olarak; 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan deprem sonrasında çözümün için “yeni inşaatlar yapmak” yönündeki tartışmaların, şehircilik ilkeleri ve afet yönetimi ile ilgisi bulunmamaktadır. Mühendislik, mimarlık ve şehir planlama disiplinlerini yok sayan “çözümler”, vatandaşların kendi kaderine terk edilmesine ve yeni felaketler karşısında kentlerimizin kırılgan bir yapıya sahip

olmasına neden olmaktadır. Sermayeye can suyu olarak sunulan büyük ölçekli kentsel projelere ayrılan kamu kaynakları ile kentlerimizde var olan sorunların önemli bir kısmının çözülebileceği tartışmasız bir gerçektir. Yukarıda açıklanan hedeflere ulaşılması, kentlerimizin toplum ve doğa yararı dikkate alınarak planlanması ile mümkündür.

Kaynaklar

- AFAD Deprem Dairesi Başkanlığı. (2023). 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş
- (Pazarcık ve Elbistan) Depremleri Saha Çalışmaları Ön Değerlendirme Raporu. Erişim Tarihi: 13.03.2023,
- https://deprem.afad.gov.tr/assets/pdf/Arazi_Onrapor_28022023_surum1_revize.pdf
- Balamir, M. (2018). Afetler Risk Yönetimi ve Sakınım Planlaması- Açıklamaları Kavramlar ve Terimler. TMMOB Şehir Plancıları Odası.
- Çınar A.K., Baysan N., Ekici Y. (2021). 30 Ekim 2020 Ege Denizi Depreminin Düşündürdükleri. Planlama 2021;31(1): 4-11, doi: 10.14744/planlama.2021.90912
- Çınar A.K., Baysan N., Ekici Y., Mutluer Z. (2022). Afeti Bir “Fırsata” Çevirmeye Çalışan Kent! Deprem Sonrası İzmir. TMMOB Afet Sempozyumu Bildiriler Kitabı, sf 381-400, ISBN: 978-605-01-1543-7
- İmar Kanunu. (1985). T.C. Resmî Gazete, 18749, 9 Mayıs 1985, Erişim Tarihi: 27.01.2021,
- <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatNo=3194&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- TC Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu. Erişim Tarihi: 20.03.2023,
- <https://www.sbb.gov.tr/2023-kahramanmaraş-ve-hatay-depremleri-raporu/>
- TMMOB. (2021). Kentsel Politika ve Uygulamalarda Toplumsal Yarar İlkesi ve Bilimsel Gereklikler Esas Alınmalıdır! Erişim Tarihi: 21.10.2021,
- <http://www.tmmob.org.tr/icerik/kentsel-politika-ve-uygulamalarda-toplumsal-yarar-ilkesi-ve-bilimsel-gereklikler-esas>
- TMMOB ŞPO. (2021). Sağlıklı ve Dirençli Kentlere Ulaşmak İçin Planlama İlkelerine Bağlı Kalınmalıdır Erişim Tarihi: 15.05.2021, https://www.spo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=10457&tipi=3&sube=0
- TMMOB ŞPO İzmir Şubesi. (2020c). Afetler karşısında dirençli kentlere ihtiyacımız var! Ne yapma(ma)lı? Erişim tarihi: 30.12.2020,
- <https://www.spo.org.tr/detay.php?sube=6&tipi=2&kod=11443>
- Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği. (2018). T.C. Resmî Gazete, 30364, 18 Mart 2018. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180318M1-2.htm>